

Academia Română
Institutul de Istorie „GEORGE BARIȚIU” Cluj-Napoca

**Basarabia în istoriografia română, rusă/sovietică
între anii 1812-1940**

TEZĂ DE DOCTORAT

Rezumat

Conducător științific:
Cercetător științific I
Dr. Stelian MÂNDRUȚ

Doctorand:
Nadejda CRISTEA

Cluj-Napoca

2018

Cuvinte cheie: *Rusia țaristă, Basarabia, rusificare, colonizare, administrație țaristă, mișcare națională, spirit românesc, Unirea, Basarabia românească, istoriografie.*

Istoriografia/Scrisul istoric despre trecutul Basarabiei însumează o multitudine de reflecții dezvoltate/generate de nenumărate monografii publicate, în spațiu și timp, de către istoricii ruși, sovietici și români, dar și de multe contribuții elaborate de publiciști, scriitori, de importanți călători, de ofițeri profesioniști în ale statisticii și topografiei, de profesori, demnitari, preoți, cu toții dornici de a-și împărtăși ideile/opiniile, fie de ordin politic sau mai rar, de nivel profesional. Acest argument pentru noi, este un motivant prilej de a aduce în discuție teza de doctorat cu titlul: *Basarabia în istoriografia română, rusă/sovietică între anii 1812-1940*, prin intermediul căreia ne propunem să facem o analiză, fără pretenții de exhaustivitate, a scrierilor istorice despre Basarabia anilor 1812-1940, elaborate de autori ruși de pe cuprinsul Rusiei țariste, dar și de contributori originari din Basarabia și, de asemenea și de semnatari din România. Ne-am propus să utilizăm în teză literatura istorică existentă doar în perioada cercetată, fără a recurge la alte surse publicate după anul 1940. Valoarea tratărilor descrise în disertație a generat conturarea a două direcții importante, cea reprezentată de către istoriografia de expresie rusă și cea de consistență românească, într-un context benefic îndrituind exersarea unui studiu comparativ. Perioada studiată în mod preponderent a dezvăluit menirea unor preferințe politice în scrisul istoric profesat, specialiștii ruși din Rusia vroind a justifica necesitatea anexării teritoriale, în vreme ce semnatarii români susțineau dreptul istoric și legitim asupra Basarabiei, iar cei sovietici încercau să demonstreze legitimitatea apartenenței la URSS a spațiului aflat între Nistru și Prut. Această orientare a fost subliniată și de evoluția evenimentelor și fenomenelor istorice, regășibile în cercetările efectuate într-o continuativă analiză partinică de către curentele și direcțiile existente în palier istoriografic.

Efectul acestui travaliu științific am încercat să-l surprindem interpretativ între limitele cronologice și tematice ale tezei. O sarcină a istoriografiei a constat în cercetarea și reflectarea obiectivă a complexității prezenței Basarabiei în trecutul și prezentul lumii contemporane. Problemele istoriografiei despre Basarabia, în prezent, ca și în trecut, rămân aceleași: originea băștinașilor, apartenența spațiului pruto-nistrean la principatul Moldovei, idealul unității naționale și istoria locală, obiective urmărite pe parcursul celor patru capitole ale tezei. Cu acest prilej încercăm să aducem la lumină cele mai importante contribuții ale istoriografiei ruse și românești, care pot să indice o sinuoasă evoluție decursă în paralel, semnificativă ca reconstituire și interpretare.

Primul capitol include încercarea de a creiona aportul acelor semnatori ruși care au studiat acest ținut pe parcursul secolului al XIX-lea. Am recurs deliberat la citarea unor reprezentanți ai istoriografiei ruse, preocupați de elucidarea istoriei zonale în veacul al XIX-lea, și datorită faptului că realizările istoricilor implicați au fost cu mult superioare din punct de vedere cantitativ, în comparație cu cele ale istoriografiei românești, destul de modeste în perioada cercetată. Deși tendențioase în/prin conținutul dezvoltat, lucrările istoricilor ruși rămân indispensabile pentru studierea istoriei Basarabiei, fiind singulare în peisajul scrisului istoric local ca dimensiuni informaționale de netăgăduit în cunoașterea trecutului social - economic politico-administrativ al Basarabiei între anii 1812-1918. Reiterăm convingerea că o incursiune efectuată în constructul istoriografiei ruse a secolului al XIX-lea poate să fie de un real folos pentru înțelegerea istoriografiei relative la Basarabia, aflată în plin proces de revigorare. Majoritatea lucrărilor se reduceau la justificarea actului dezmembrării Moldovei în anul 1812 și minimalizau politica promovată de autorități în această parte de țară. La baza cercetării efectuate, în acest capitol, s-a aflat încercarea de a prezenta conținuturile și aprecierile istoriografice din perspectiva istoriografiei oficiale ruse, ale grupărilor ideologice ale intelectualilor (Slavofilii și Occidentalii), și autorilor ruși *descriptiviști* (P.Svinin, N.Nadejdin, A.Aksakov, P.Batiușkov). Un interes deosebit pentru istoriografie îl reprezintă descrierile statistice ale Basarabiei, efectuate de ofițerii Cartierului general în perioada războiului ruso-turc din anii 1806-1812 sau imediat după anexarea ținutului la Rusia. Adeseori rușii foloseau informații și materiale documentare adunate în diverse instituții cu caracter local din guberniile anexate. În acest context, trebuie amintite manuscrisele ofițerilor Cartierului general al armatei ruse – I. P. Liprandi, A. F. Veltman. Descrierile acestor martori ai epocii reprezintă o sursă importantă în investigarea diverselor probleme legate de istoria ținutului. Din categoria izvoarelor narrative fac parte și memoriile ofițerilor armatei ruse, participanți la războaiele ruso-turce, cele ale funcționarilor administrației locale din Basarabia, inclusiv: A. F. Langeron, F. F. Vighel, S.D. Urusov. Dintre izvoarele publicate în Basarabia perioadei țariste merită o atenție deosebită cele trei volume de documente întocmite și editate de Comisia științifică arhivistică din Basarabia, instituită în acest scop încă la sfârșitul veacului al XIX-lea, sub îngrijirea lui I. N. Halippa. Colecția conține o problemă diversă raportată la istoria Basarabiei, printre care și recensământul din 1817, efectuat în legătură cu pregătirea adoptării Regulamentului organizării administrative a Basarabiei (29 aprilie 1818). Un alt izvor important pentru cercetarea noastră, îl reprezintă și cele trei volume publicate între anii 1864-1867 de Comitetul Statistic regional al Basarabiei, sub îngrijirea lui A. N. Egunov. Dintre diversele informații incluse în această colecție merită atenție oficializarea Regulamentului privind instituirea

administrației provizorii în Basarabia din 1812-1813, proiectul de organizare a administrației civile a Basarabiei, elaborat în februarie 1814, decretele imperiale emise de către Ministerul de Interne al Rusiei.

Cel de-al doilea capitol intitulat *Istoriografia rusă/sovietică (1900-1940)* are scop să introducă cititorul în atmosfera marilor schimbări istorice, însoțite de literatură editată în acest răstimp. Pentru început am lăsat loc anului 1912, care unește în jurul său scrieri ale autorilor ruși cât și a celor români, am intercalat aceste opinii diverse, datorită evenimentului care i-a unit într-un fel pe autori, și nu am intenționat să repetăm cadrul cronologic pentru fiecare în parte. Începutul secolului al XX-lea înregistrează pe plan politic turnuri neașteptate, provocatoare, iar istoriografia urmează, în mare parte, cursul reconstituirii istorice (în multiple proiecții în sfera socială, arheologică, documentaristică) și, desigur, a politicului. Pentru ceea ce este caracteristic scrierilor despre Basarabia urmează o împărțire convențională: anii 1900-1918 înregistrează ultimele lucrări elaborate de autorii ruși din Rusia, deși ponderea lor scade vizibil și se profilează numele autorilor ruși băștinași, din părțile locului. Activitatea istoriografică de la început de secol, trebuie să-o corelăm, în mare parte, cu activismul național din Imperiul rus și, desigur, cu anul 1912, care întrunește realizările rușilor în gubernia Basarabia. Împlinirea centenarului anexării Basarabiei, în 1912, amploarea istoriografică rusească și românească, ne-a determinat să considerăm oportună strădania de evaluare a scrierilor și pozițiilor istoriografice existente pe această temă, evidențiind și diferența dintre diverse opinii din scrisul românesc și cel rusesc, și care face subiectul subcapitolului doi din acest capitol. Centenarul este, de asemenea, și un revelator, o transformare mai largă a capacității de înțelegere a elitei ruse a imperiului, a combinației între elementele „vechi” și „noi”. Pe de o parte, remarcăm că

s-au publicat în acest interval un număr nesemnificativ de cărți care au elucidat problema anunțată, dar, desigur, au fost și din cele scrise la comandă, cu un anumit scop. Protopopul N. V. Lașcov a furnizat unul din titlurile importante, apărut cu ocazia acestui eveniment de amploare. Volumul este scris și tipărit în anul serbării celor 100 de ani de la *unirea* Rusiei cu Basarabia. Studiul are un caracter de proslăvire a Rusiei și a rolului ei în dezvoltarea Basarabiei. În lista autorilor basarabeni îl regăsim și pe Nicolai Moghileanschi care are acces la diverse surse informaționale și o bibliotecă personală impresionantă, devine autor al unor schițe, monografii și bibliografii despre Basarabia. În anul 1910 publică primul indice bibliografic al științelor reale, reușind în timp să completeze și să editeze și altele, impulsivând astfel dezvoltarea bibliografiei istorice, instrument inerent cercetării științifice. Cu toată tendința de a scrie despre caracterul propagandistic al istoriografiei legată de

anul 1912, se dorea o lucrare științifică, deși politizată, dar care să conțină un arsenal științific și istoric. Autorul, este un nume de rezonanță în Rusia acelei perioade, o minte strălucită și ocupantul unui post înalt în eșaloanele superioare. Numele lui Leon Casso (1865-1914) este legat de Basarabia nu doar prin scrierea lui despre acest ținut, ci și prin originea lui, ce i se trage din județul Soroca, satul Ciutulești. În cartea sa, *Rusia și Bazinul dunărean*, autorul scrie despre tendințele expansionismului și naționalismului, ce se regăsesc atât în paginile istoriei Rusiei, cât și a celei europene, reflectând și aici formarea sa în mediul european și cariera realizată în Imperiul Rus.

Scrisul istoric sovietic este un subcapitol, care are scop familiarizarea cititorului cu obiectivele politicii noului stat format – Rusia sovietică, cu referire la teritoriul pierdut în urma Marii Uniri, și credem că este o altă etapă istoriografică ce merită mai multă atenție într-o eventuală cercetare de viitor. Conducerea de partid și de stat sovietică era interesată să demonstreze caracterul „illegal” al Unirii Basarabiei cu România, motiv pentru care, în anii 1926-1938, la Moscova a apărut revista lunară „Красная Бессарабия/Krasnaia Bessarabia (Basarabia Roșie)”, drept organism al așa-numitului Soviet Central al Comunității de Basarabeni, adică Societatea Emigranților Basarabeni. Articolele inserate aveau menirea de a întreține și stimula sentimentele potrivnice la adresa României nutrite de către băștinași [românii basarabeni n.n.]. Conținutul publicației nu lăsa loc criticii istorice, pertinentei în tratări, ci debordează în învinuiri, supoziții, presupuneri, concluzii tendențioase, lipsite de orice fel de suport științific. Cercetătorii sovietici preocupați de a demonstra nelegitimitatea actului Unirii, au oferit puține informații pentru o apreciere obiectivă a administrației țariste(1812-1917) sau a unei istorii integrale a Basarabiei. Constatăm, cu regret, lipsa unei istoriografii consistente din această perioadă, ce ar fi crescut ponderea cercetării și ar fi creat posibilitatea unei comparații viabile cu istoriografia românească.

Următorul capitol, al treilea, intitulat *Istoriografia românească (1812-1918)*, propune o evoluție a scrisului românesc din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în speță a celui ce tangential, sau direct, se adresează problemelor Basarabiei.

În majoritatea lor, istoricii vremii își subordonează activitatea intereselor naționale și sociale, mulți dintre ei fiind și remarcabili oameni politici, unii chiar au avut roluri importante în mișcările revoluționare, punându-și activitatea istoriografică în slujba intereselor naționale. Dacă scriitura istorică de după perioada întregirii Principatelor ar fi fost argumentată prin suita abordărilor despre Basarabia, pământ românesc, gest constituind, în opinia noastră, un lucru firesc și reclamat de consângeni, ar fi fost promovată, astfel, ideea coeziunii naționale și am fi asistat la un proces de transformare a mentalității colective în acest spațiu istoric. Dar acest lucru nu se întâmplă cum ne-

am fi dorit iar răstimpul la care ne referim era acoperit în spațiul pruto-nistean de scrieri istorice, impresii de călătorie, rapoarte sociale și statistice realizate de către semnatari ruși. Așa după a doua jumătate a secolului al XIX-lea regăsim autori din zonele istorice românești, iar din Basarabia descoperim prea puțini, care s-ar fi aplecat asupra scrisului istoric. Totuși, amintim în acest capitol de Aleco Russo, datorită „Amintirilor” cunoaștem date despre copilăria autorului în secolul al XIX-lea, detalii legate de codrii Orheiului, de categoriile sociale din Basarabia, redate cu iscusință în opera sa. Din conținutul *Amintirilor* răzbate criticul aspru al epocilor năpădite de ideea străinătății, dar incapabilă să distrugă naționalitatea românească. Un alt nume este Alexandru Hâșdeu, tatăl scriitorului B.P.Hașdeu, care găsește forma cea mai adecvată epocii, de a scrie în limba rusă despre Basarabia și a publica în revistele editate în Rusia.

O personalitate care reprezintă romantismul românesc în toată splendoarea lui este Mihai Eminescu și așteptările ce țin de soarta Basarabiei și nedreptatea comisă la 1812 s-au înfăptuit în istoriografia românească, abia prin Eminescu. Doar el, editează studiul cu titlul clar și fără echivoc *Basarabia*, în anul 1878, publicat în ziarul *Timpul*, urmat și de alte articole, pe această temă, care se înscriu ca un excurs istoric despre această provincie, care avea menirea să atragă atenția opiniei publice și politicianilor timpului. Sfârșitul secolului al XIX-lea, în evoluția istoriografiei române, înregistrează detașarea de romantism care se realizează prin intermediul lui A. D. Xenopol, situat la interfeșa între istoricii de formațiune pozitivistă și cei ai școlii critice. Ascensiunea valorilor naționale la Xenopol o urmărim în perspectiva unirii națiunii românești, ce se înfățișează îmbucătită în mai multe trupuri...Am acordat un spațiu separat, unui dintre primii specialiști români, celui mai ilustru reprezentat al școlii critice, care s-a ocupat de trecutul Basarabiei- Nicolae Iorga. Studiile sale substanțiale efectuate asupra trecutului acestui ținut au reprezentat o contribuție marcantă la cunoașterea istoriei românilor. Savantul includea, astfel între legile istoriei naționale, necesitatea aprofundării tuturor ținuturilor locuite de români, a tuturor realităților geografice, etnice, istorice, existente. Nicolae Iorga a publicat pentru prima dată scrieri despre istoria Basarabiei și le-a inclus în spațiul istoriografic românesc, asigurându-le nu doar înțâietatea, dar și circulația lucrărilor în presa timpului. Din paginile cărții *Basarabia noastră* se desprinde istoria poporului nostru, viața românească în satele, cetățile și târgurile Basarabiei, iar cartea în sine devine un fel de Biblie pentru cunosătorii de carte și istorie românească. Publicarea lucrărilor despre acest ținut o consideră ca pe o datorie, pe care se obligă istoricul s-o realizeze și pentru motivul că Basarabia fusese multă vreme uitată de istorici, de guverne, de opinia publică.

Argumentul istoric în favoarea Basarabiei s-a extins la sfârșitul secolului al XIX-lea, adăugând noi interpretări și autori care, în timp, vor deveni nume de referință sau vor avea un loc modest în completarea acestui vid informațional de expresie românească. Pentru cercetători și, îndeosebi, pentru opinia românească, detaliile vieții acestei provincii vor fi cunoscute mult mai târziu, începutul ei poate fi marcat prin monografia lui Zamfir Arbore *Basarabia în secolul XIX*, publicată abia la 1899, care este un alt argument al prezenței românești în ținut. Pomenită secvențial în diferite amintiri, scrisori, studii, neinfluențată de curente istoriografice sau scoli, această lucrare deși pare modestă în fond și formă, inspirată în mare parte de la autorii ruși, concentrează atenția cititorului pe această bucată de pământ românesc, stăpânită de străini. Istoricii români, pomeniți în acest capitol, au reușit să elucideze, detaliat și suficient de argumentat, traseele dezvoltării economice, sociale, culturale și politice ale Basarabiei, pe parcursul secolului al XIX-lea. Ei au izbândit să evidențieze problemele de ordin istoric, național și administrativ, care s-au acumulat în această perioadă.

Cel de-al patrulea capitol, *Istoriografia românească (1918-1940)* tratează istoria Basarabiei scrisă de autori români, care, majoritatea desigur, și-au făcut studiile în Imperiul țarist, au moștenit și dobândit prin eforturi proprii conștiința națională, fapt ce a contribuit la dezvoltarea scrisului istoric în noua provincie românească. Anul 1918 deschide o nouă perspectivă pentru întreg spațiul intelectual românesc, în mod deosebit pentru breasla istoricilor. Plener angajați în viața politică a țării și în demersul recuperator al istoriei Basarabiei, identificăm personalități întâlnite în mișcarea de eliberare națională de până la 1918, care și-au continuat activitatea ca membri ai Sfatului Țării, fiind prezenți nu doar în viața politică a zonei istorico-geografice de odinioară, dar și a României Mari. Astfel numele lui Daniel Ciugureanu, Ion Inculeț, Pantelimon Halippa, Ion Ciobanu, Dumitru Bogos, Ion Buzdugan și ale altora, se regăsesc în diverse guverne ale țării interbelice și contribuie la dezvoltarea vieții culturale și științifice a Basarabiei. Numele lui Pan Halippa, având studii superioare la Dorpat (Estonia), absolvent al Facultății de Fizică și Matematică, de asemenea, a celei de Litere și Filosofie de la Iași, îl regăsim în perioada editării primului ziar românesc din Basarabia, *Basarabia* (1906-1907), iar din 1913, a editat, împreună cu N.N. Alexandri, publicația *Cuvânt Moldovenesc*. Pan Halippa a condus Asociația Culturală *Cuvânt Moldovenesc*, iar în anul 1932 a înființat, laolaltă cu Nicolae Costenco, revista lunară de literatură și cultură generală, numită *Viața Basarabiei* (1932-1944) și care a devenit o adevărată tribună a istoricilor și literaților din această perioadă.

După încheierea conflagrației mondiale au apărut și activat o seamă de istorici de profesie, care s-au retras din politică, la catedrele universitare, în arhive sau în cercetare pentru a contribui, direct sau indirect la încercarea singulară ori colectivă de a reconstitui trecutul național, în speță, cel al a Basarabiei. Menționăm câteva titluri semnificative și autorii acestora, considerate importante pentru a exemplifica demersurile întreprinse și tematica abordată în perioada respectivă. Ne vom referi la culegerea de documente legate de istoria Basarabiei și a unor personalități active în plan local: *Documente Basarabene* (Leo Boga); *Familia Krupenski în Basarabia* (Bezviconi Gheorghe G); *Surete și izvoade. Documente slavo-române* (Gh. Ghibănescu), toate aceste volume având menirea de a completa vidul informațional existent cu privire la documentele și arhivele Basarabiei. Aspectele culturale, tratate de către semnatarii, precum Ștefan Ciobanu, (*Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*) și Nicolae Popovschii(*Istoria Bisericii din Basarabia*,(în veacul al XIX-lea sub ruși)), au întregit diversitatea tematicilor în lucrările lor, privitor la afirmarea originilor comune. Având ca punctul de plecare adevărul istoric, Alexandru Boldur și Ion Nistor au cercetat, sub diverse aspecte și într-o manieră originală, și ne recomandă *Istoria Basarabiei*, ce reprezintă o altă etapă calitativă a istoriografiei românești. Incursiunea noastră, din acest capitol, bazată pe încercarea de descifrare a suitei de articole, studii și cărți excerptate selectiv din instrumentarul bibliografic, avut la dispoziție, nu ne permite să efectuăm un bilanț general al producției istoriografice timp de două decenii, ci doar să menționăm direcțiile abordate și discutate în aceste lucrări, balansând între național, universal și explicit basarabeană.

Concluziile finale ale tezei sintetizează cele mai importante rezultate ale cercetării. Așa cum reiese din obiectivele enunțate, pe parcursul acestei cercetări am urmărit:

- Felul în care majoritatea autorilor au examinat dezvoltarea conștiinței naționale sau, mai bine spus, păstrarea ei în condițiile rusificării, tratată din diverse poziții (a cuceritorilor și a celor ocupați);
- Păstrarea ethosului românesc în spațiul dintre Nistru și Prut;
- Formarea grupului elitar în Basarabia și caracteristicile sale;
- Menținerea și evoluția spiritului național și contribuția avută în acțiunea de eliberare a Basarabiei de sub dominația țaristă;
- Trăsăturile morale specifice ale românilor basarabeni, reflectate în scrierile vremii;
- Păstrarea spiritualității autohtonilor în contextul necunoașterii limbii ruse, care era folosită la oficializarea slujbelor bisericești, în școli și în administrație;

Toate aceste elemente au fost situate în centrul analizelor și interpretărilor noastre, care au urmat o linie cronologică, menționând, în primul rând, autorii ruși/sovietici și apoi pe semnatarii români. Ca urmare a cercetării făcute putem afirma că, doar toate scrierile la un loc pot oferi imaginea integră a unui eveniment, fenomen. Prioritare pentru cercetarea noastră rămân însă sintezele istorice, care demonstrează cât de greu era de realizat o istorie generală despre Basarabia. Rușii au încercat să ne lase asemenea lucrări, precum cele semnate de Pompei Batiușkov și Lev Berg, insuficient documentate, cu viziuni preconceptionale și informații incomplete, excepție făcând lucrarea lui Alexandru Zașciuk.

Spre deosebire de ei, autorii români ne-au lăsat câteva monografii semnate de Zamfir Arbore, Nicolae Iorga, Ion Nistor, Petre Cazacu, Alexandru Boldur și un grup de istorici care, sub redacția lui Ștefan Ciobanu, au realizat sinteza *Basarabia*. Este firesc ca fiecare popor să aștepte o istorie a sa, cât mai completă și documentată, care ar fi și un indiciu al nivelului de dezvoltare a științei istorice. Pe parcursul cercetării noastre am constatat că în această perioadă se impune o generație originală de istorici români, care aduce un suflu novator în scrisul de specialitate, oferindu-ne astfel posibilitatea reevaluării singulare și colective. Ca metodă și conținut, producția istoriografică mai mult sau mai puțin integrală, marcată de sincopile de rigoare în interpretarea trecutului ariei delimitate cronologic 1812-1940 a creat o viziune integratoare și o imagine de ansamblu pentru procesul istoric. Prin metodele utilizate și conținutul sensibil modificat în interpretarea aplicată, producția scrisului istoric despre Basarabia din perioada interbelică inaugura astfel noi sugestii de primenire a ceea ce a fost cândva, mai demult ori recent, înnoirea resimțită făcându-se treptat evolutiv de către pleiada de istorici diferiți calitativ, dar care reușesc, mai mult decât notabil, să se adapteze la cerințele vremii plener trăite. În contextul concluziilor înscrinem și modesta noastră contribuție la dezvoltarea istoriografiei despre Basarabia, a scrierilor istorice ruse în comparație cu cele românești, pe o durată de 128 ani, ceea ce și prezintă noutatea tezei în sine.

Anexele lucrării sunt constituite din datele istorice ale Basarabiei timp de 106 ani sub dominația țaristă, lista guvernatorilor acestui ținut, vin să completeze datele despre această perioadă. Pentru înțelegerea istoriografiei ruse am anexat un șir de biografii ale autorilor din Rusia țaristă, considerându-le relevante pentru cercetarea noastră.

CUPRINS

Argument	4
Metodologia tezei	7
Capitolul 1. Istoriografia rusă (1812-1918)	13
1. Istoriografia oficială (de la M.Karamzin la S. Soloviov).....	13
1.2 Grupări ideologice ale intelectualilor: <i>Slavofili</i> și <i>Occidentalisti</i> (anii 30-70 ai secolului al XIX-lea).....	24
1.3 Autori „descriptiviști” (de la P.Svinin, N. Nadejdin la P.Batiușkov).....	35
1.4 Istoriografia de sorginte locală (A.Egunov, I. Halippa).....	56
Capitolul 2. Istoriografia rusă/sovietică (1900-1940)	61
2.1 Centenarul, 1912- în scrisul istoric rusesc și românesc	61
2.2 Scrisul istoric sovietic (1918-1940).....	84
Capitolul 3. Istoriografia românească (1812-1918)	100
3.1 Evoluția scrisului istoric românesc (sec. XIX).....	100
3.2 Nicolae Iorga.....	123
3.3 Istoriografia “complementară” (de gen literaturizant).....	133
Capitolul 4. Istoriografia românească (1918-1940)	142
4.1 Introducere.....	142
4.2 Moldova dintre Prut și Nistru, de la începuturi și până la 1812 (I. Nistor, Șt. Ciobanu, A. Boldur).....	148
4.3 Basarabia țaristă, în discursul istoric autohton.....	154
4.4 Basarabia interbelică, interpretată de contemporani.....	165

Concluzii.....	189
Bibliografie.....	198
Anexe	228